

**KONRAD
LEHTIMÄKI**

**YLÖS
HELVETISTÄ**

**KUSTANTAMO
HELMIVÖ**

Dystopiaklassikko ensimmäistä kertaa painettuna liki 60 vuoteen!

Ylös helvetistä

Konrad Lehtimäki

Ylös helvetistä

Kustantamo Helmivyö
Turku 2022

Konrad Lehtimäki: Ylös helvetistä
Julkaissut alun perin WSOY vuonna 1917
ISBN 978-952-7211-95-3
Painopaikka: BoD, Norderstedt, Saksa

Konrad Lehtimäen utopiaromaani ja kaikki sen kauhut

Juri Nummelin

Suomen vanhan työväenliikkeen kirjallisuuteen kuului omana pienenä osa-alueenaan utopistinen fantasia tai spekulatiivinen fiktio. Sitä kirjoittivat niin Kössi Ahmala kuin Sulo Hytönenkin, mutta tärkein alan kirjailija oli ilman muuta turkulainen, Vahdolla syntynyt Konrad Lehtimäki (1883–1937).

Lehtimäen tunnetuin teos on vuonna 1917 ilmestynyt pasifistinen ja sosialistinen *Ylös helvetistä*, joka on harvoja suomalaisen kirjallisuuden täysiverisiä utopioita. Kirja on rakenteeltaan jähmeä ja sen naiskuva on vanhentunut, mutta sen visionäärisyyttä ei voi kyseenalaistaa. Romaani olikin pitkään suosittu, vaikka painettuna sitä ei ole julkaistu vuoden 1953 valittujen teosten jälkeen.

Ylös helvetistä alkaa dystopiana, mutta päättyy utopiaan. Teos kertoo Euroopassa ensimmäisen maailmansodan jälkeen muodostuneen hirmuhallinnon alla elävistä keksijöistä, jotka kehittävät uuden sotakoneen. Koneen pitäisi lopettaa kaikki sodat, ja keksijät, etunenässä Marcus-niminen nuori mies, yrittävät kaikkensa, ettei diktatorinen valtio saisi konetta haltuunsa. Yritys epäonnistuu ja hirmuhallinto aloittaa valloitus sodan naapurivaltioitaan vastaan, mut-

ta lopussa sodan raunioista nousee sosialistinen ihannevaltio. Lehtimäen sosialistisen näkemyksen mukaisesti useissa kohtauksissa sankarina on pikemminkin väkijoukko, ei niinkään yksittäinen ihminen.

Ville Ropponen on Lehtimäestä kirjoittamassaan artikkelissa (Kulttuurivihkot 2/2004) nähnyt teoksessa vaikutteita Jack Londonin *Rautakorosta* (1908), joka oli 1900-luvun alussa suosittua luettavaa kommunistisen työväestön keskuudessa (ensimmäinen suomennos oli ilmestynyt jo vuonna 1910). Londonin teoksessa valtaan nousee käytännössä fasistinen hirmuhallinto, jonka sosialistit lopulta syrjäyttävät ja usean sadan vuoden kuluttua maailmaa hallitsee Veljeysliitto. Toisena vertailukohtana on Lehtimäen oma näytelmä antiikin Rooman vallankumouksellisesta Spartacuksesta (1914).

Ylös helvetistä -romaanissa näkyy myös Lehtimäen innostus lentäviin laitteisiin, joita hän harrasti elävässä elämässäänkin. Lentotaistelukohtaukset ovat vetäviä ja jännittäviä ja ennen kaikkea harvinaisia suomalaisessa tieteiskirjallisuudessa, jossa yleensä on oltu maan päällä tai pään sisällä. Lehtimäki on hyvä osoitus siitä, että pasifisti voi olla innoissaan sotakoneista. (Jännittävästi Lehtimäen veljet Verner ja Hjalmar toteuttivat Konradin haaveita salakuljettaessaan lentokoneita Neuvosto-Karjalaan vallankumouksen jälkeisen sisällissodan aikaan.)

Ylös helvetistä ei ole mitenkään poikkeuksellinen teos kirjailijan tuotannossa. Romaanin kuvaukset sodan

tuhoista sisältävät runsaasti samanlaisia kauhistuttavia kuvauksia kuin Lehtimäen novellitkin, ja romaania voikin pitää Lehtimäen kirjallisten teemojen synteesinä. Varsinkin alkupuolen kohta, jossa päähenkilöä Marcusta vastaan tulee tehtaisiin halpatöihin pantuja, monin eri tavoin rampautuneita sotaveteraaneja, on karmaiseva. Samanlaisia kauhukohauksia on monissa Lehtimäen novelleissa, kuten vaikkapa novellissa ”Marttyyrit”, joka ilmestyi tekijän esikoisteoksessa *Rotkoista* (1910). Siinä Lehtimäki kuvaa sangen vaikuttavasti Viaporin kapinan kapinallisten teloituksia. Moni tosin saattaisi pitää tällaista tyylä mauttomana väkivallan korostamisena:

Siteet katkaistiin ja ruumiit retkahtivat maahan kamalaksi, epämääräiseksi riviksi. Siinä, jossa äsken oli joukko eläviä, liikkuvia ja ajattelevia ihmisiä, siinä oli vain murskattuja päkalloja, verisiä aivoja, puhkaistuja silmiä, lävistettyjä vatsoja ja verta, verta... Sitä vuoti väärityneistä suista, sitä pursui puhkotuista otsista ja rinnoista, se värjäsi vaatteet ja valui hitaasti hiekkaan, hyytyen siihen tahmeaksi, tummaksi verimassaksi... Ja ilmassa oli veren, tuoreen ihmislihan ja sisälmyksien kirpeätä, inhoitavaa löyhkää... Se kohosi vaaleana höyrynä ylöspäin...

Toinen novellikokoelma *Syvydestä* (1915) taas kohosi sensuuritoimenpiteitä ja kustantaja poisti teok-

sen alun perin sisältämästä kolmestatoista novellista kaksi, ja osasta pyyhittiin osia pois, minkä osoituksena sivuilla on tyhjiä kohtia. *Syvydestä*-kirjassa sodan hirvittävyys nousevat niin vahvaan rooliin, että kauhugenreä lähelle tulevat ainakin tarinat ”Sisarukset”, jossa sotilaat raiskaavat ja tappavat nuoren tytön, ”Unhotettu”, jossa mies haavoittuu rintamalla ja alkaa nähdä näkyjä, kunnes sudet tulevat syömään hänet, ja ”Syvydessä”, jossa sukellusvene sukeltaa liian syvälle ja paine murskaa veneen laidat. Kollektiivisen kauhun hetkiä on novellissa ”Hautautuneet”, jossa tuhatpäinen sotilasjoukko pakenee vihollisia henkensä hädässä ja joutuu lopulta lumimyrskyn kouriin. *Syvydestä*-teoksen alkuperäinen nimi oli ”Inferno”, mutta kustantaja ei suostunut käyttämään sitä, jolloin Lehtimäki antoi myöhemmälle kirjalleen tittelin *Inferno: Syvydestä 2* (1919).

Toisessa sotanovellien kokoelmassa *Hävittäjässä* (1921) kauhua tarjoilee ”Turvapaikka”, jossa sotajoukot joutuvat pommikoneiden armoille:

(...) pommeja putoilee saatanallisella säännöllisyydellä, ja ikäänkuin nekin tahtoisivat lisätä noiden kidutettujen tuskaa ja kauhua, lähenevät ne hitaasti kuin hiipivä vihollinen varmaa saalistaan. Ja nuo sodan raatelemat miehet lävistettyine rintoineen, puhkottuine vatsoineen odottavat niitä kuin pyövelin iskua. (...) Heidän sielunsa ja ruumiinsa värisevät kuin inkvisiit-

torin kidutuspenkissä; jotkut alkavat sanattomasti huutaa, muutamat menettävät järkensä...

Hetken kuluttua yksi sotilaista huutaa, että on noussut kuolleista, ja hänen siteisiin kääritty päänsä muistuttaakin pääkalloa. Lehtimäen sotatarinoissa on edelleen kammottavaa voimaa.

Ei ihme, että Turun Sanomien kriitikko novellikokoelmaa *Kuolema* (1915) arvioidessaan totesi: “Koko tähän astisessa kirjallisuudessa tuotannossaan hän (Lehtimäki - JN) on (...) rajoittanut aihepiirinsä kaikkein repivimpiin tapahtumiin, kaikkein sydäntäsärkeviin ihmiskohtaloihin ja kokemuksiin: hän on kuvannut alkeellisinta, eläimellisintä kärsimystä, elämän ja kuoleman julmimpia kauhuja sellaisella antautumuksella ja sellaisella voimalla, että sille ei ole juuri vertaa kirjallisuudessa.” Kun Helsingin Sanomien kriitikko nimimerkki J. S. (ilmeisesti Juhani Siljo) arvosteli *Ylös helvetistä* -romaanin, hän antoi osuvan kuvauksen Lehtimäen kirjailijan laadusta: “Aina kun hän näkee kauhunäkyjä, tuntuu hän olevan enemmän, kuten sanotaan, omaa itseään.” *Arvostelevan kirjaluettelon* Lauri Pohjanpää taas oli sitä mieltä, että Lehtimäen “kauhutunnelmat (...) herättävät monessa melkein fyysillistä pahoinvointia”. Se oli varmasti kirjailijan tarkoituskin! Samalla *Ylös helvetistä* kuitenkin osoittaa, että alhaalta ei pääse kuin ylös, tässä tapauksessa kohti sosialistista utopiaa.

Vaikka Lehtimäki ei ollut osallistunut sisällissodan taisteluihin, hänet otettiin sodan jälkeen kiinni,

pahoinpideltiin ja tuomittiin kuolemaan. Kirjailijakollega Severi Nuorman ripeä toiminta auttoi: Kirjailijaliiton vetoamus säästi Lehtimäen hengen. Lehtimäen myöhempi tuotanto kärsi kuitenkin kirjailijan sairastelusta ja huumaavien aineiden, kuten kipulääkkeeksi määrätyn morfiinin käytöstä. Lehtimäen tuotannosta kovimmat kauhuaiheet katosivat, ja samalla kokonaan katosivat tieteisaiheet. *Ylös helvetistä* jää kuitenkin vahvaksi osoitukseksi klassisesta suomalaisesta työväenliikkeen utopiasta.

Tätä Helmivyön uusintalaitosta uudestaan ladottaessa ei ole katsottu tarpeelliseksi enää toistaa Lehtimäen käyttämää tyylikeinoä, harvennusta (tai sen nykyaikaisempaa muotoa kursivointia). Toivottavasti kirjailijan kuumeinen tyyli ja sanoma välittyvät silti.

PROLOGI

I

Oli parhaillaan vuoden suurin sotajoukkojen katselmus.

Pienellä kummulla kentän yläpäässä seisoivat esikuntaupseerien loistoautojen parvi ja siitä pisti esiin ylipäällikön auto teräksenharmaana, solakkana – aivan kuin laukaisuun valmis, jättiläismäinen torpedo, joka ahnaasti kurottua terävän kärkensä vihollislaivaa kohden. Kummun ohi marssi sotajoukkojen loppumaton kulkue – kuin kohiseva, vastustamaton virta.

Mutta laajan kentän keskellä oli suunnattomaan neliöön järjestyneenä kolmesataa lentokonetta. Ja niiden takana kaksikymmentä tavattoman suurta, oudon näköistä konetta, jotka muistuttivat joitakin sadun hirviöitä – siinä seisoivat äskettäin keksityt, maailman nopeimmat lentokoneet.

Tämän rivin toisessa päässä, äärimmäisen koneen vieressä seisoivat niiden keksijä, insinööriupseeri Marcus, joka kaksi viikkoa takaperin oli nimitetty lentueen päälliköksi; häntä pidettiin myöskin valtakunnan taitavimpana ja rohkeimpana lentäjänä.

Hän oli vasta kolmikymmenvuotias, solakka ja jättevävartaloinen; kulmikkaat, terävät kasvot olivat pikemminkin rumat kuin kauniit, mutta niistä kuvastui sellainen tarmo, päättäväisyys ja voima, ettei niitä kerran nähtyään voinut unohtaa. Hänen

sileiksi ajellut, jäntevät kasvonsa näyttivät nytkin kylmiltä ja sulkeutuneilta hänen katsellessaan ohivöyryvää ihmisten ja koneiden virtaa.

Marcuksen katse vilkastui hiukan, jalkaväkijoukkojen hiekanvärисissä puvuissaan lähestyessä. Nämä joukot oli aseistettu uudella tavalla: joka toisella miehellä oli pientä kivääriä muistuttava konepistooli, toisilla taas kevyt kilpi ja patruunalippaita – ja kompanian jäljessä tuli panssaroitu ampumatarvikeauto, josta pisti esiin pieni pikatykki. Jokaisen pataljoonan jäljessä mennä jyrisi kokonainen jono panssariautoja pikatykkeineen, raskaine konekivääreineen ja ampumatarvikkeineen. Välillä marssi taas kiväreillä aseistettua jalkaväkeä, sitten pioneeriautoja kummallisine koneineen – ja taas ampumatarvikeautoja, sairausautoja, elintarvike- ja muita kuormastoautoja loppumattomiin; tuli kolmipyöräisiä moottoripyöriä, joissa oli pieni pikatykki tai konekivääri; sitten tiedustelijat ja lähetit tavallisilla moottoripyörillä ja autoilla sekä ratsain.

Marcusta alkoi väsyttää tuo lakkaamaton moottorien ja pyörien jyrinä; hän alkoi katsella toisaalle: kaukana kentän laidassa näytti ylipäällikkö liikkumattomana tarkastavan ohimarssivia kiikarillaan.

Marcus katsahti vierustoverinsa Antoniuksen kasvoihin ja hämmästyí: tämäkin katsoi kunnaalle, mutta hänen laihoilla, kalpeilla kasvoillaan oli niin kylmä, peloittava ilme, ettei Marcus ollut koskaan nähnyt ystäväänsä sellaisena.

– Antonius, mikä sinun on? hän kysyi hiljaa. Pu-

huteltu näytti hiukan hätkähtävän, aivan kuin olisi herännyt unesta; hän käännähti ja sanoi väkinäisesti hymyillen:

– Ei mikään, miksi niin luulet?

Marcuksen tuli paha olla: ystävän kasvoissa kuvastui jokin salainen tuska; hänen suuret, mustat silmänsä näyttivät vajonneen entistäänkin syvemmälle, ohimoilla näytti tukka entistä harmaammalta – ja hän oli vasta 35-vuotias!

– Minusta vain tuntui – ja sinähän olet laihtunutkin viime aikoina! sanoi Marcus.

– Olenko? En ole kai oikein terve...

Marcuksen mieleen muistui, että Antoniuksen molemmat veljet oli viime maailmansodan jälkeen ammuttu sotaa vastustavaan salaliittoon kuulumisesta. Kun hänen oma isänsä oli samaan aikaan surmatu kadulla, hän tunsu karvasta katkeruutta ja hänen mieleensä lennähti epämääräinen aavistus, että veljiensä tähden Antoniuskin kärsi.

Marcuksen ajatukset keskeytyivät, sillä tuulispäänä syöksyi kevyt tykistö lujissa autoissa esiin. Autojen edessä oli lumiauran näköinen panssari ja tavatoman voimakkaat koneet, joiden jyske täytti ilman huumaavalla pauhulla; jonon loppupuoli peittyi pölypilveen.

Nyt kuului kumeata jytinää, ja valtavan suurissa autoissa lähenivät 30-35-senttimetriset haupitsit ja kenttätykit. Kivikova kenttä vapisi niiden alla, ja Marcuksesta tuntui ikään kuin muinaisajan hirviöt olisivat siinä raskaasti ähkyen ja huohottaen kömpi-

neet ohitse. Mutta vielä valtavampana häämötti kentän toisella puolella rivi 48-50-senttimetrisiä mörssäreitä – ikään kuin siellä olisi istunut parvi jurakauden jättiläisliskoja – mustat, ammottavat kidat kohotettuina taivasta kohti kuin uhkaavaan irvistykseen.

Raskaan tykistön jälkeen lähenivät vuoristojoukot. Ensin tuli joukko ratsastajia konepistoolein aseistettuina; sitten toisia, joilla varahevosen selässä oli keveitä pikatykkeitä, jalustoja ja kilpiä; sen jälkeen ampumatarvikeosastot, sitten jalkaväkeä.

Marcusta alkoi taas kyllästyttää; hän tarttui kiihariinsa ja ojensi sen kaupunkia kohden!

Nyt hän vasta huomasi, että miltei kaikki kentänpuoleiset parvekkeet olivat väkeä täynnä. Eniten näkyi naisia vaaleissa puvuissaan, ja monet vilkuttivat innokkaasti nenäliinojaan...

Ensin Marcus ei käsittänyt, mutta sitten hänelle yhtäkkiä selveni – nehän olivat täällä olevien morsiamia tai nuoria rouvia, jotka tahtoivat näin ilmaista, että he nytkin ajattelevat vain rakastettujaan. Tosin nämä eivät voi vastata, mutta lienee ainakin suloista nähdä noiden valkoliinujen liehuvan.

Marcus tunsi taas rinnassaan oudon, selittämättömän kaipauksen: jospa hänkin, Aurelia, liehuttaisi jossakin valkoista liinaa, katselisi omituisilla silmillään, kun hän kohoaa ilmaan.

Ei – mitäpä Aurelia minua katselisi! – Marcus ajatteli katkerana.

Ja sama epätietoisuus, joka monta viikkoa oli hän-

tä kiduttanut, alkoi taas kalvaa rinnassa. Hän muisti yksityiskohtia myöten ne muutamat kohtaukset, jotka hänellä oli ollut tytön kanssa, punnitsi mielessään tämän sanoja, silmäyksiä... Miten hän kerran-kin...

Jospa hän sittenkin – ehkä hän nytkin on tuolla väkijoukossa.

– Mitä sinä niin onnellisena katselet? hän kuuli äkkiä Antoniuksen äänen.

Marcus säpsähti kuin yllätetty pahantekijä, mutta nähdessään toverinsa veljellisen katseen änkytti hiukan punastuen:

– Katsos veli – ajattelin sitä samaa asiaa, josta sinulle toissailtana puhuin.

Antonius katsoi Marcusta hetken, ja sanoi sitten miltei surumielisesti:

– Älä vain veli, luota liiaksi onneen. Koeta ajatella myös pettymystä – sitten on helpompi, jos – jos se sattuisi tulemaan.

II

Äkkiä kuului vihlova vihellys, ja kolmesataa moottoria alkoi yht'aikaa surista, kolmesataa lentäjää tarttui ohjauslaitteeseen.

Kajahti terävä kiväärinlaukaus – ja aivan kuin sitä säikähtänyt lintuparvi kohosi kolmesataa konetta valtavana, tiheänä parvena ilmaan. Vasta siellä korkealla ne silmää hivelevän säännöllisesti järjestyivät yhteen ainoaan ympyrään, joka alkoi hurjasti von-

kuen pyöriä kentän kohdalla aivan kuin maailman suurin vauhtiratas.

Mutta tätä mahtavaa näkyä ei tällä hetkellä kukaan katsonut. Paikoillaan seisovat sotajoukot, esikuntaupseerit, ylipäällikkö, kaikki tuijottivat henkeä pidättäen uusia, oudon näköisiä koneita, jotka nyt ensikerran lähtivät lentoon julkisesti.

Marcus tunsi omituista jännitystä, odottaessaan koneensa vieressä, sillä hänen piti lähteä ensimmäisenä.

Kajahti terävä kiväärinlaukaus; hän hypähti notkeasti paikalleen, sanoi jotakin apulaiselleen ja pani moottorit käymään.

Kone alkoi ankarasti täristä, surina oli ihan korviasärkevä; mutta kun hän väänsi äänensammuttajat paikoilleen, se vaimeni omituiseksi huminaksi, ja sitten hän lisäsi moottoreihin täyden vauhdin.

Kun lähtölaukaus oli pamahtanut, kuului tuhansista kurkuista ihastuksen ja hämmästyksen huuto, sillä niinkuin suunnattoman suuri, ammuttu raketti syöksähti ilmaan ensimmäinen kone; sitä seurasi kolmenkymmenen sekunnin kuluttua toinen, kolmas: aina kolmenkymmenen sekunnin kuluttua uusi – aivan kuin ihmisjärjen käsittämätön jättiläismörssäri olisi niitä nopeasti sylkenyt kidastaan. Ja viimeiset kaksi oli sidottu yhteen rinnakkain – se näytti vielä kummallisemmalta!

Huuto oli ehtinyt jo hiukan vaimeta. Mutta silloin saapui ensimmäinen lentäjä tuon mahtavan, vinkahasti pyörivän ympyrän ulkolaidalle – ja lukematto-

Ylös helvetistä on harvoja suomalaisen kirjallisuuden täysiverisiä dystopioita. Alun perin vuonna 1917 julkaistu teos on tekijänsä Konrad Lehtimäen tunnetuin kirja, edelleen vaikuttava pasifistinen ja sosialistinen romaani.

Turkulainen Konrad Lehtimäki (1883–1937) oli varhaisen työväenliikkeen suosituimpia ja merkittävimpiä kirjailijoita, jonka tavaramerkkejä olivat rajut näyt väkivallasta ja sorrosta.

Ylös helvetistä -teosta ei ole painettuna julkaistu vuoden 1953 jälkeen. Helmivyön uuteen laitokseen esipuheen on kirjoittanut Lehtimäen kauhunovellituotantoa tutkinut Juri Nummelin.

ISBN 978-952-7211-95-3

**KUSTANTAMO
HELMIVYÖ**

Kannet: JT Lindroos | oivas.com

